

УДК 342.4:340.134(477)

СПІВВІДНОШЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ КОНСТРУКЦІЇ ТА ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ

Левицька Н.О., к. ю. н.,
доцент кафедри основ права України
Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті аналізуються основні підходи до юридичної конструкції та законодавчої техніки. Розглядається проблема розмежування цих категорій. На підставі аналізу зазначених понять і позицій у науковій літературі формулюється висновок про неможливість їх ототожнення.

Ключові слова: юридична конструкція, законодавча техніка, модель, правотворчість, правозастосовна діяльність, правова культура.

В статье анализируются основные подходы к юридической конструкции и законодательной технике. Рассматривается проблема разграничения. На основании анализа данных понятий и позиций в научной литературе формулируется вывод о невозможности их отождествления.

Ключевые слова: юридическая конструкция, законодательная техника, модель, правотворчество, правоприменительная деятельность, правовая культура.

Levytska N.O. RELATIONSHIP LEGAL CONSTRUCTION AND LEGAL EQUIPMENT

The article analyses the main approaches to legal structure and legislative technique. On the basis of the analysis of these concepts and positions in the scientific literature, the conclusion is made that their identification is impossible.

Under the current conditions, the formation of a legal space and the bringing of national legislation in line with international standards, issues of internal harmonization of Ukrainian legislation are of particular relevance. The modern legislative process is extremely difficult since political and economic reforms demanded from the legislator more intense desire for a rapid coverage by the legal norms of the new social reality, the settlement of fundamentally newly formed social relations. Obviously, the very process of establishing the law, the procedure for developing the initial concept of the future statutory legal act, which has the highest legal force, the drafting and discussion of the project, the relationship with other current existing statutory legal acts, the ability of the legal act to adapt in the current legal framework in the future become important. The problem of the operation and development of the law-making process is now complicated both in the theoretical and in practical terms. Integration of Ukraine into the world community has inevitably penetrated the law-making process of international legal constructions. An indicator of the perfection of the legislation is legal constructions – how much legal material was worked out, how much during its development typical scheme and model, data of science and practice were taken into account.

The purpose of the article is to elucidate the nature of the legal structure and legislative technique, their role in the research of the law, to obtain more generalized and in-depth knowledge of every actual legal phenomenon, as well as to consider the position of delineation of these categories and the impossibility of their identification.

It should be noted that the legal structure plays an important role in the indicator of the legal culture of society and person. The success of the creation of laws and other legal acts depends on the legal culture of the legislator, his truly creative attitude towards his mission, the mastery of legal science and techniques of legislative technology.

Key words: legal structure, legislative technique, model, law-making, law-applicable activity, legal culture.

Постановка проблеми. За сучасних умов формування правового простору та приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів особливої актуальності набувають питання внутрішньої гармонізації законодавства України. Сучасний законотворчий процес проходить надзвичайно складно, оскільки політичні й економічні реформи зажадали від законодавця більш інтенсивного прагнення до швидкого охоплення правовими нормами нової соціальної реальності, врегулювання принципово нових сформованих суспільних відносин. Вочевидь стає важливим сам процес створення закону, процедури вироблення початкової концепції майбутнього нормативного правового акта, який володіє вищою юридичною силою, складання й обговорення проекту, співвідношення з іншими, вже діючими, нормативними правовими актами, здатність у майбутньому нормативно-правового акта адаптуватися в чинній правовій системі. Проблема дії та розвитку законотворчого процесу нині є складною як у теоретичному, так і в практичному відношенні. Інтеграція України у світове співтовариство зробила неминучим

проникнення в законотворчий процес міжнародно-правових конструкцій. Показником досконалості законодавства є юридичні конструкції – наскільки відпрацьований правовий матеріал, наскільки під час його вироблення були враховані типові схеми і моделі, дані науки і практики.

Ступінь розробленості проблеми. Певний внесок у дослідження проблематики юридичних конструкцій внесли представники як галузевих юридичних наук, так і фахівці з теорії права: С. Алексєєв, В. Баранов, Н. Власенко, М. Давидова, А. Дутко, В. Горшеньов, А. Деревнін, Ж. Дзейко, Т. Доценко, Т. Кашаніна, Д. Керімов, М. Коркунов, Р. Лукич, Л. Луць, І. Онищук, А. Нашиц, М. Тарасов, В. Чевичелов, О. Черданцев, І. Шутак та ін. Дослідженню проблематики законодавчої техніки присвячені напрацювання українських вчених Ж. Дзейко, В. Ковальського, І. Козінцева, В. Литвина, І. Онищука, А. Ришелюка, А. Ткачука, І. Шутака, О. Ющика. Також проводилися дослідження в цій галузі у працях Р. фон Ієринга, С. Алексєєва, Л. Апта, Т. Кашаніної, Д. Керімова, А. Нашиц, Ю. Тіхомірова та ін.

Мета статті – з'ясувати природу юридичної конструкції та законодавчої техніки, їх роль у дослідженнях права, отримати більш узагальнені і поглиблені знання про кожні реально існуючі правові явища, а також розглянути позиції розмежування цих категорій і неможливість їх ототожнення.

Виклад основного матеріалу. У правовій науці юридичну конструкцію розглядають як засіб юридичної техніки та втілення її вимог у законотворчу практику в Україні, що є необхідною складовою частиною побудови і функціонування ефективної законодавчої бази держави [1, с. 136–142].

Як ідеальну модель, що відображає структуру суспільних відносин, розглядає юридичну конструкцію А.Ф. Черданцев [2, с. 131], інші – як словосполучку, якій властиві певні граматичні зв'язки, певна граматична будова, тобто з граматичною конструкцією [3, с. 357]. С.С. Алексєєв зауважує, що юридичні конструкції є органічним елементом власного змісту права, його внутрішньої форми, які мають свій особливий зміст [4, с. 280]. В.В. Чевичелов розглядає юридичні конструкції в широкому та вузькому сенсі. На його думку, широким слід визнати розуміння юридичної конструкції як методу пізнання права, а також тлумачення норм права. У вузькому сенсі юридична конструкція – це засіб законодавчої техніки [5, с. 8]. Тут важливо наголосити, що юридична конструкція, будучи ідеальною моделлю, покликана відображати суспільні відносини. Створюючи певну модель, яка є комбінацією елементів, законодавець наповнює її правовою інформацією, що регламентує створення в законодавстві відповідної групи однорідних відносин. Суб'єкт правотворчості наповнює змістом, відповідно до конкретного випадку, цю беззмістовну за формою конструкцію. У цьому і полягає особливість застосування законодавцем схеми «відносини – конструкція – норма». Як засіб законодавчої техніки, юридичні конструкції виступають у якості побудови нормативного матеріалу у процесі законотворення.

Аналіз наукових думок про юридичну конструкцію дозволяє виявити полісемію у її визначенні, яка дає змогу стверджувати, що юридична конструкція є формою відображення юридичного досвіду в процесі пізнання права; створюваною за допомогою абстрактного мислення моделлю суспільних відносин.

Типовим є трактування законодавчої техніки як сукупності інструментаріїв (засобів, правил, прийомів, методів), встановлених досвідом і перевірених практикою, із вироблення найбільш досконалих за формою, структурою та змістом різних правових актів. Різні думки існують із приводу інструментаріїв законодавчої техніки. Вчені у своїх визначеннях говорять про правила [6, с. 7; 7, с. 94], про прийоми та методи [8, с. 66], про правила та прийоми [9, с. 10], про правила, засоби, прийоми та методи [10, с. 106], про засоби та прийоми [11, с. 139; 1, с. 170]. На думку В.І. Риндюк, «законодавча техніка – це система мовних і логічних прийомів, методів, юридичних процедур і спеціально-юридичних засобів

законодавчої діяльності державного апарату із вироблення юридичних норм у формі положень законодавчих актів з метою встановлення належного правопорядку в суспільстві» [12, с. 10]. З'ясування складових частин законодавчої техніки є важливим для визначення більш чіткого поняття. Різні елементи законодавчої техніки мають певну природу підпорядкування. Адекватне тлумачення застосування прийомів законодавчої техніки сприяє уникненню подвійних стандартів у законі, а також ефективному застосуванню закону.

Юридична конструкція, яка створюється шляхом абстракції та ідеалізації, є формою відображення дійсності. Тому уяву про юридичну конструкцію асоціюють із відповідною моделлю суспільних відносин. У ній знаходять відображення лише ті сторони, елементи і властивості суспільних відносин, що врегульовані правом. Саме на цьому і наголошує Ж. Дзейко, на думку якої, юридична конструкція є ідеальними моделями, схемами, шаблонами структурної побудови права, обов'язків, відповідальності та інших елементів, які використовуються для створення правових актів [13, с. 12]. Варто зауважити, що юридична конструкція відображає через уявну модель абстрактні за своєю суттю юридичні правовідносини, які є і будуть існувати в суспільстві, державі. Не можна не погодитися з Р. Лукичем, який відзначає, що «створення конструкції (у праві, як і в інших галузях науки) – важка, відповідальна та небезпечна справа. Важка вона тому, що необхідно знайти кращий спосіб розуміння та відображення надзвичайно складної правової реальності; відповідальна та небезпечна – бо наслідки недоброякісних або зайвих конструкцій можуть виявитися дуже важкими [14, с. 278].

Законодавчу техніку також пов'язують із моделюванням суспільних відносин [15, с. 45]. Тому не випадково в країнах англо-американського права під законодавчою технікою розуміють аж ніяк не формальні параметри нормативного акта, а процес законотворчості – від законодавчої ініціативи до промульгації закону. Його дотримання покликане гарантувати захист від помилок в обговорюваних проектах законів, а також від поспішного їх прийняття [16, с. 8–9].

Через накопичення історичних знань, теоретичний, практичний досвід юридична конструкція виступає стійким і стабільним елементом правової системи, «транслюється через епохи, зберігаючи свою цінність незалежно від філософських картин світу, етичних імперативів і наукових парадигм» [17, с. 163]. Законодавча техніка, в свою чергу, також відображає історико-правові явища і побудована на досягненні теорії права. Вона перевірена практикою нормотворення, сприяє виявленню та розкриттю напрямів, тенденцій розвитку суспільних відносин і сучасних підходів до розуміння права. Дослідники законодавчої техніки пов'язують зв'язок історично-практичних правил, який склався у певній системі законодавства у найбільш раціональному складанні та правильному викладі правових інститутів, норм і статей у правових актах з метою найбільш досконалих форм їх вираження

[7, с. 126]. І.К. Льїн і Н.В. Миронов переконані, що законодавча техніка ґрунтується лише на досягненнях практики та є «сукупністю певних, вироблених досвідом і перевірених практикою прийомів і методів роботи з підготовки та видання різних правових актів нормативного та ненормативного характеру» [8, с. 7].

Через професійну правосвідомість правознавців юридична конструкція спрямовує правове регулювання на соціальну дійсність і виступає складовою частиною юридичної діяльності. Саме в цьому юридична конструкція, як зауважив С.С. Алексєєв, утворює не тільки основу, а й підкреслює унікальність права [4, с. 248]. Законодавча техніка в якості практичного засобу виступає інструментальною складовою частиною законодавчої діяльності. Таку думку розділяють деякі вчені (А.Я. Сухарев, В.Є. Крутських), які трактують, що законодавча техніка використовуються суб'єктами законодавчого процесу для організації та здійснення законодавчої діяльності [18, с. 92]. А.В. Іванчін зауважує, що законодавча техніка відповідає за найбільш точне та послідовне вираження волі законодавця в нормативних актах [19, с. 28].

Законодавча техніка та юридична конструкція володіє технікою владної діяльності. Це зумовлюється тим, що юридична конструкція ґрунтується на нормативній базі, регламентована, здійснюється процесуально, характеризується реальними можливостями суб'єкта здійснювати правомочність, дотичними до сфери її дії, та пов'язана з винесенням офіційних документів. У законодавчій техніці владна діяльність підкріплена питаннями організації законопідготовчої діяльності: складання та редагування законопроектів, узгодження їх із зацікавленими відомствами, отримання необхідних віз і висновків, попереднє обговорення проектів, у т. ч. і всенародний референдум [20, с. 44–47].

Юридична конструкція у сфері правотворчості (законодавчої конструкції) виступає в моделюванні нормативного матеріалу і тим самим надає чіткості, логічності, послідовності, забезпечує формальну визначеність та використовується для полегшення дослідження й аналізу явищ права. Одночасно виступає методом пізнання змісту правових приписів і здійснює конструктивне та всебічне їх тлумачення. Як засіб правотворчої техніки, юридична конструкція тісно переплітається з логікою закону та використовується у розробці практично будь-якого нормативного акта, але особливого значення набуває у створенні кодифікованих законів. У процесі правотворчості законодавець спочатку зумовлює юридичні конструкції як абстрактні моделі побудови нормативного матеріалу, а потім переходить до норм права. Юридична конструкція дозволяє уникнути прогалин у змісті правових приписів, юридично грамотно та швидко вирішити конкретну справу. Юридична конструкція – найбільш складний у творчо-організаційному плані прийом правотворчої техніки, який стоїть в одному ряду з такими феноменами, як правові ідеї, правові принципи, аналогія права і закону, правові аксіоми [21, с. 9]. Засобом виявлення юри-

дичних фактів юридична конструкція виступає у правореалізаційній діяльності. З'ясування сенсу цієї частини правової норми є зазвичай найважчим, оскільки фактичні ситуації, що охоплюються нормою права, можуть бути найрізноманітнішими та досить складними, тоді як частина норми, яка вказує на юридичні наслідки, не створює труднощів у її тлумаченні [22, с. 12]. Юридичні конструкції можуть застосовуватися в правозастосовній діяльності, елементи якої допомагають вирішувати питання юридичної кваліфікації, в т. ч. у тлумаченні норм права. Важлива роль законодавчої техніки у правотворчій діяльності полягає в організації роботи із підготовки проектів нормативних актів, процедури їх ухвалення та підписання. Обґрунтованою є позиція Л.Л. Круглікова, який вважає, що законодавча техніка перетинається з поняттями правотворчості, нормотворення, з технологією підготовки, обговорення, прийняття та опублікування правових актів [23, с. 4]. Р. Кніпер і В. Назарян характеризують правотворчу діяльність законодавчої техніки як продукування найбільш досконалих за своєю формою і структурою проектів законів та інших нормативних актів, що забезпечує точну та повну відповідність викладу положень, вичерпне охоплення регульованої сфери в нормативному акті, ясність і доступність правового матеріалу [24, с. 19]. Структура нормативних актів має бути чіткою, щоб можна було краще орієнтуватися, засвоювати і користуватися ними, що також відіграє велику роль у систематизації законодавства. Тому деякі вчені (Ю.А. Тихомиров) визнають, що законодавчу техніку «зближують з елементами законодавчого процесу» [25, с. 9]. У цьому разі у зміст законодавчої техніки включають також норми, що закріплюють основну правотворчу процедуру (законодавчу ініціативу, порядок внесення та розгляд проектів) [9, с. 5], організаційно-методичні правила перекладу актів з однієї мови іншою [23, с. 9], а також зазначення дати і місця їх прийняття, підпис посадової особи. Відступи від вимог законодавчої техніки, граматики та формальної логіки у створенні закону може привести до виникнення неоднозначності, прогалин, колізій, що погіршить якість закону.

Юридична конструкція має відповідати певним умовам, щоб виконувати своє призначення. Для цих умов характерна повнота, яка має охопити всі можливі окремі випадки, які не виходять за певні межі. Для юридичної конструкції характерною умовою є послідовність, яка передбачає, що така конструкція не повинна бути винятком із загальних юридичних положень і має бути з ними узгодженою. Також вона зобов'язана бути природною і простою, що полегшить її розуміння. Досконалою юридична конструкція є відображенням нею внутрішньої структури правового явища, що дозволяє зрозуміти сутність і зміст цього явища. Юридичні конструкції як моделі мають певне системно-структурний ставлення до цього явища і складаються з елементів, що спрямовує законодавця регламентувати з достатньою повнотою всі їх елементи, тим самим забезпечуючи структурну цілісність і функціональну

єдність цього явища як правового регулятора. Завдяки єдності всіх елементів досягається найвища нормативність. За допомогою юридичних конструкцій досягається оптимальне співвідношення між загальним і приватним, абстрактним і конкретним, нормою і реальністю, як зазначає А.І. Овчинников [26, с. 181]. Завдяки юридичним конструкціям норми права набувають логічної структури, послідовності їх викладу, зв'язку між нормами, що сприяє більш чіткому врегулюванню суспільних відносин. Невикористання юридичних конструкцій у створенні правових норм може привести до непослідовного характеру й утворення прогалин у нормативних актах. Юридичні конструкції – це узагальнення різних складних явищ за їх внутрішньою структурою чи будовою (наприклад, структурою правовідносин, структурою позову). Юридичні конструкції дають можливість створити процесуальний порядок для реалізації, передбачити і прорахувати результативність дії правових норм. Ефективність механізмів і реалізація удосконалених правових норм, налагодженість правових процедур демонструє якість і рівень розвитку правової системи. Законодавча техніка не бере участь у виробленні суті правової норми. Так, А. Нашіц пов'язує законодавчу техніку зі стадією власне технічної побудови норм із притаманними їй технічними засобами і прийомами [27, с. 138], що використовуються для додання змісту норм відповідної форми [28, с. 256]. Законодавча техніка має відповідати здійсненню і доцільним за формою і структурою проектам нормативних актів [29, с. 213]. Ю.А. Тихоміров називає законодавчу техніку «юридичним мистецтвом обробки правового матеріалу» [30, с. 111]. Головною вимогою, що стоїть перед законодавчою технікою, є дотримання належної форми і структури нормативних актів, яка допомагає орієнтуватися в змісті нормативно-правових актів, полегшує користування ними та має важливе значення для подальшої систематизації чинного законодавства.

Потрібно відзначити, що юридична конструкція відіграє важливу роль показника правової культури суспільства й особи. Від правової культури законодавця, його справді творчого ставлення до своєї місії, від володіння юридичною наукою і прийомами законодавчої техніки залежить успішна діяльність зі створення законів та інших нормативно-правових актів [7, с. 129].

Висновки. Відтак, підсумовуючи вищеведені підходи до визначення понять юридичної конструкції та законодавчої техніки, слід підкреслити, що повне ототожнення цих правових категорій є неможливим. Кожна з них виконує окреме призначення, але разом вони відіграють значну роль у забезпеченні ефективності права та відповідають критеріям якості як у суто змістовному, так і в техніко-юридичному ракурсі. Повне та правильне використання інструментарію – як юридичної конструкції, так і законодавчої техніки – забезпечить якісний зміст нормативно-правових актів, їх доступність, найбільш раціональне їх використання в практичній роботі, що дозволить звести до мінімуму повторення помилок у підготовці та прийнятті правових актів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рабинович П.М. Юридическая техника законодательства в Украине: общие проблемы. Журнал российского права. 2000. № 4. С. 136–142.
2. Черданцев А.Ф. Логико-языковые феномены в праве, юридической науке и практике. Екатеринбург: УИФ «Наука», 1993. 192 с.
3. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 4. 840 с.
4. Алексеев С.С. Восхождение к праву: поиски и решения. М.: Норма, 2001. 752 с.
5. Чевычелов В.В. К вопросу о понятии юридической конструкции. Государственная власть и местное самоуправление. 2005. № 11. С. 27–31.
6. Брауде И.Л. Вопросы законодательной техники. Советское государство и право. 1957. № 6. С. 52–59.
7. Керимов Д.А. Законодательная техника: науч.-метод. и учеб. пособ. М., 1998. 127 с.
8. Ильин И.К., Миронов Н.В. О форме и стиле правовых актов (некоторые вопросы законодательной техники). Советское государство и право. 1960. № 12. С. 66.
9. Пиголкин А.С. Подготовка проектов нормативных актов (организация и методика). М., 1966. С. 10.
10. Миренский Б.А. Законодательная техника и проблемы уголовного права. Советское государство и право. 1986. № 12. С. 106–109.
11. Алексеев С.С. Проблемы теории права: курс лекций: В 2 т. Т. 1. Свердловск: Свердл. юрид. ин-т, 1972. 401 с.
12. Риндюк В.І. Законодавча техніка: поняття, форми, види, реалізація в Україні: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. К.: Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корещького, 2008. 20 с.
13. Дзейко Ж.О. Поняття юридичних конструкцій як засобів юридичної техніки. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2008. № 1 (75). С. 5–17.
14. Лукич Р. Методология права / перевод с сербскохорватского. М.: Прогресс, 1981. 304 с.
15. Юков М.К. Место юридической техники в правотворчестве. Правоведение. 1979. № 5. С. 45–49.
16. International Encyclopedia of the Social Sciences / ed. by D.L. Stills. The Macmillan Company. The Free Press. 1968. Vol. 9. P. 8–9.
17. Тарасов Н.Н. Методологические проблемы юридической науки. Екатеринбург: Изд-во Гуманитарного Университета. 2001. 264 с.
18. Большой юридический словарь / под ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских. М.: ИНФРА-М, 2001. 704 с.
19. Иванчин А.В. Уголовно-правовые конструкции и их роль в построении уголовного законодательства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ярославль, 2003. 201 с.
20. Керимов Д.А. Кодификация и законодательная техника. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1962. 104 с.
21. Шахован В. В. Правовые парадигмы: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Владимир, 2005. 26 с.
22. Чевычелов В.В. Юридическая конструкция: проблемы теории и практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Н. Новгород, 2005. 180 с.
23. Кругликов Л.Л. О средствах законодательной техники в уголовном праве. Проблемы юридической техники в уголовном и уголовно-процессуальном законодательстве: сб. науч. ст. / Яросл. ун-т; отв. ред. Л.Л. Кругликов. Ярославль, 1996. С. 3–14.
24. Кнйпер Р., Назарян В. Очерки к проблеме законодательной техники. Эшборн, 1999. 62 с.
25. Законодательная техника: науч.-практ. пособ. / под ред. Ю.А. Тихомирова. 2000. 272 с.
26. Овчинников А.И. Правовое мышление: теоретико-методологический анализ: монография. Ростов-на-Дону: изд-во Рост. ун-та, 2003. 335 с.
27. Нашиц А. Правотворчество: теория и законодательная техника. М., 1974. 256 с.
28. Кругликов Л.Л. О понятии законодательной техники. Вестник ВГУ. Серия «Гуманитарные науки». 2005. № 1. С. 256–261.
29. Тихоміров Ю.А. Теория закона. М.: Юридическая литература, 1982. 256 с.
30. Тихоміров Ю.А. О правилах законодательной техники. Журнал Российского права. 1999. № 11. С. 110–116.